

MASTEROPPGAVE

Hvilket språkmiljø tilbyr vi barn med hørselshemming ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen?

Kandidatnummer 224

Masped3-303

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Campus Sogndal

14. mai 2021

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Hvilket språkmiljø tilbyr vi barn med hørselshemming ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen?

Sammendrag

Denne artikkelen setter søkelys på språkmiljø, og voksne som språkmodeller for hørselshemmede i barnehagen. Alle barn i barnehagen skal tilbys et språkmiljø der de kan lære, og kommunisere med andre. Ifølge Rammeplan for barnehagen (2017) har personalet ansvar for å danne et godt språkmiljø. Personalet skal være bevisst sine roller som språklige forbilder, og være lydhøre i kommunikasjon med alle barn (Kunnskapsdepartementet). Forskning viser at mange barn med hørselshemming strever konstant med å forstå de voksne, og å henge med på hva som blir sagt når praten flyter fritt blant jevnaldrende (Kermit, 2018). I dag går barn med hørselshemming i førskolealder i ordinære barnehager sammen med normalt hørende barn. Barn med hørselstap kan ha behov for ulike språk- og kommunikasjonsmetoder, som tegn-til-tale og tegnspråk. Rammeplan for barnehagen sier: «*Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk.*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 23). Med utgangspunkt i dette ønsker jeg å finne svar på følgende problemstilling:

Hvilket språkmiljø tilbyr vi barn med hørselshemming ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen?

I artikkelen presenteres data fra en kvalitativ undersøkelse med tre videoopptak av tre forskjellige informanter, og intervju. Informantene er ansatt i en barnehage med hørselshemmede barn. Videoopptaket viser de ansatte som kommuniserer med tegn-til-tale i samlingsstunden. Sentralt i undersøkelsen er de voksne som språkmodeller. Barnegruppen i samlingsstunden består av både normalthørende og hørselshemmede barn.

Resultatene viser at voksne kommuniserer med tegn-til-tale gjennom hele samlingsstunden. Voksne språkmodeller «glemmer» å bruke tegn når samtalen går fort, og barnegruppen benytter ikke tegn-til-tale selv. Lyd og tale dominerer språkmiljøet. Personalet opplever det som krevende å være gode språkmodeller, fordi de merker at hørselshemmede faller ut av språkfelleskapet når de er sammen med hørende. Personalet ønsker mer kunnskap om hørselshemmede, og om hvordan tilrettelegge for et godt språkmiljø der hørende og hørselshemmede barn er sammen som gruppe.

Summary

This article puts the spotlight on language environment and adult as language models for children with hearing impairment in kindergarten. All children in kindergarten should be offered a language environment where they can learn and communicate with others. According to the "Framework Plan for kindergarten" (Rammeplan for barnehagen) 2017, the staff is responsible for creating a satisfying linguistic environment. The staff should be aware of its role as language models, and be responsive to the communication with all the children (Kunnskapsdepartementet). Scientific research shows that many children with hearing impairment are constantly struggling to understand the adults, and to follow what is being said when their peers are talking amongst themselves (Kermit, 2018). To-day, children in nursery schools with hearing difficulties are attending ordinary kindergartens together with those without this difficulty. Children with hearing impairments may need different language and communication methods, such as simultaneous communication (SC) and sign language.

Rammeplanen for kindergarten says: *"The kindergarten must approve and value the children's different ways of communication, including sign language."* (Kunnskapsdepartementet, 2017, p. 23).

Based on this, I want to find an answer to the following issue:

Which kind of language environment are we offering children with a hearing disability by using simultaneous communication in the kindergarten?

The article presents data from a qualitative research including three video recordings, one from each informant, and interviews. All of them are employed at a kindergarten with hearing-impaired children. The tape shows the employed communication with SC at gathering time. An important part of the research are adults as linguistic models. Both normal hearing children and children with hearing difficulties join this group.

The results show that grown-ups communicate by sign-to-speech at the gathering. Adult as a model of language may "forget" using sign when the conversation is too fast, and the group of children don't use SC themselves. Sound and speech dominate the language environment. The staff experience it as quite demanding being good models, because they notice that the once with hearing impairment fall out when they are joining those who are able to hear. The staff wants to learn more about hearing disabilities, and how they can facilitate a satisfying linguistic environment where both hearing and non-hearing children are together in one group.

Innhold.

Sammendrag	2
Summary	3
Innledning	5
Teori	6
Språkmiljø	6
Barn med hørselshemming i barnehagen	8
Tegn-til-tale	9
Tegnspråk	11
Relevant forskning	13
Metode	14
Etiske vurderinger	16
Analysearbeid	17
Studiens kvalitet	18
Resultater og diskusjon	19
Tegn og intonasjon	20
Voksne som språkmodeller.	26
Avsluttende kommentar.	27
Referanser	29

Innledning

I rammeplan for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017) står det at personalet skal stimulere barns verbale og non-verbale kommunikasjon og legge til rette for at alle barn involveres i samspill og samtaler. Begrepet kommunikasjon har sitt opphav i det latinske ordet *comunicare*, som betyr «å gjøre felles» (Svennevig, 2020). I følge Svennevig (2020) handler kommunikasjon om hvordan talerens språkhandlinger har en intensjon om å skape mening, og om språkhandlinger som blir uttrykt med alle slags meningsbærende tegn, som for eksempel gester, mimikk og bilder. Svennevig (2020) hevder at kommunikasjon baseres på disse ulike språkhandlingene.

I 2018 kom Kermit med en kunnskapsoversikt over nyere nordisk forskning om hørselshemmede barn og unge. Rapporten, som var bestilt og finansiert av Hørselshemmedes Landsforbund (HLF), handler om hørselshemmede barn og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole. Resultatene viste blant annet at mange barn med hørselshemming strever konstant med å forstå de voksne, og å henge med på hva som blir sagt når praten flyter fritt blant jevnaldrende (Kermit, 2018, s.7-9). Resultatene er basert på ulike nordiske undersøkelser i miljøer med hørselshemmede barn og unge i klasser eller grupper sammen med hørende barn og unge. I disse miljøene ble det benyttet visuell kommunikasjon som tegnspråk, tegn-til-tale, i direkte kommunikasjon eller ved bruk av tolk. Min studie tar utgangspunkt i Kermits (2018) undersøkelse for å finne ut hvilket språkmiljø hørselshemmede barn tilbys ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen. Jeg har valgt å gjennomføre undersøkelsen i mitt eget fagfelt, fordi jeg har mange års erfaring med norsk tegnspråk, og erfaring som pedagogisk leder i barnehage med hørselshemmede barn. Grunnlaget for problemstillingen er basert på min kunnskap og erfaringer fra ulike språkmiljøer der det praktiseres tegn-til-tale. Thagaard (2018) hevder at forforståelse for temaet man skal studere, kan føre til bedre forståelse av informantenes situasjon fordi vi har det samme erfaringsgrunnlaget. Mange i mitt fagmiljø observerer de samme utfordringene omkring bruk av tegn-til-tale til barn med nedsatt hørsel. Min forforståelse og kjennskap til forskningsfeltet kan også bidra til å trekke konklusjoner som det ikke er vitenskapelig grunnlag for. Befring (2010) hevder i den sammenheng at bidragsytere med kjennskap til forskningsfeltet ofte vil ha et sterkt engasjement for sitt felt, og at de makter å ta vare på både entusiasmen og objektiviteten. Basert på dette valgte jeg å gjennomføre undersøkelsen i mitt eget fagfelt, fordi jeg mener at kunnskap og ferdigheter i norsk tegnspråk er høyst nødvendig for å kunne gjennomføre en språkanalyse av kommunikasjonsmetoden tegn-til-tale. Samtidig med min kjennskap, må jeg være ekstra varsom for å unngå å «se meg blind» på mitt eget fagområde.

Undersøkelsen er begrenset til å analysere personalets språkhandlinger ved bruk av tegn-til-tale i en samlingsstund, med både hørende og hørselshemmede barn. Dette for å belyse de voksne i barnehagen som språkmodeller for hørselshemmede. Det har vært vesentlig å gjennomføre språkanalyse av de to modalitetene; tale og tegn. Personalets tanker om seg selv som språkmodell ved bruk av tegn-til-tale for hørselshemmede er også sentralt i denne undersøkelsen. Dette fordi jeg ønsker å få fram personalets bevissthet omkring formidling av mening til hørselshemmede ved bruk av tegn-til-tale. Jeg søker svar på problemstillingen:

Hvilket språkmiljø tilbyr vi barn med hørselshemming ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen?

Mine to forskningsspørsmål er som følger:

Hvordan beskriver personalet seg selv som språkmodell for hørselshemmede ved bruk av tegn til tale?

Hvordan blir tegnstøtten og intonasjon formidlet til hørselshemmede ved bruk av tegn til tale?

Artikkelen er delt inn i følgende seksjoner: Innledning, teori, metode, resultater og diskusjon. Til slutt er det et avsnitt med avsluttende kommentarer. Innledningen inneholder flere underpunkter for å gi leseren en bakgrunnsforståelse for det hørselsfaglige forskningsfeltet. Jeg har slått sammen delen om resultater og diskusjon, der jeg legger fram mine viktigste funn og fortløpende diskuterer funnens implikasjoner.

Teori

Språkmiljø

Å lære språk og kunne samhandle med andre er noe av det viktigste i et barns liv. Gjennom språklig samspill med andre lærer barn språk og språksamfunnets kultur. Barn utvikler identitet og tilhørighet gjennom samtaler med andre (Høigård, 2012). Ifølge Vygotsky (1978) skjer mye viktig læring gjennom sosial interaksjon med gode rollemodeller. Vygotsky (1978) sin teori om den proksimale utviklingssonen handler om at barnet samarbeider med et mer språklig dyktig individ på et nivå som er litt over barnets evne. I den proksimale utviklingssonen blir barnet utfordret, og dermed utvikler det seg kognitivt og språklig. Østviks (2008) tanker om språkmiljø er i tråd med Vygotskys teori. Dette fordi Østvik (2008) hevder at et språkmiljø skal gi barn språklig stimulering gjennom tilgang til andre personers bruk av språket, og samtidig gi mulighet til å anvende eget språk. Dette er en gjensidig prosess, som forutsetter at barnet er en del av et språkmiljø, der barnet gis mulighet til å anvende eget språk (Østvik, 2008).

Et språkmiljø innebære mer enn verbale ytringer. Dette ser Jensen (2017) på i sin masteroppgave som omhandler norsk med tegnstøtte i barnehagens språkmiljø. I oppgaven beskrives språkmiljø som et komplekst nettverk av de fysiske, funksjonelle, språklige og kulturelle kontekstene et barn omgås. Den fysiske konteksten er menneskene, objektene og hendelser som er til stede i barnets fysiske miljø. Den funksjonelle konteksten referer til struktur og funksjon i barnets daglige aktiviteter, og språk og kulturelle kontekstene handler om føringer som blir lagt for barnets språkutvikling i hverdagen. I dette ligger valg av språkkoder som kommuniseres i miljøet. Den kulturelle konteksten ser på kommunikasjon og forventninger og tro på barnets språkutvikling i et familie- og samfunnsperspektiv. «*Et vanlig språkmiljø består av familiemedlemmer, personalet i barnehage og andre voksne og barn i nærmiljøet*» (Jensen, 2017, s. 23).

Østvik (2008) ser også på språkmiljø som et komplekst fenomen. Østvik deler språkmiljø inn i ni sentrale komponenter for å øke forståelsen for hva språkmiljø innebærer. Komponentene er: *Begrepsforståelse*, som handler om en utvidet forståelse av språk. *Kommunikasjonspartnere*, som handler om å vise ydmykhet overfor hvordan man opptrer overfor personer man kommuniserer med. *Fysisk miljø*, som er tilgang til materiell. *Meningsfulle og motiverende aktiviteter, tema, situasjoner og miljø*, har fokus på bruk av eget språk og å oppfattelse av mening. *Kommunikasjonsmateriell og –hjelpemidler* er å alltid ha tilgjengelig materiell som støtter funksjonell kommunikasjon. *Språkmodeller* handler om å ha tilgang til jevnaldrende eller voksne som er mer kompetent i språket enn personen (barnet). *Barrierer* er faktorer som kan forhindre språkutvikling som for eksempel fysiske-, eller språkvansker, og til slutt komponenten *holdninger* som omhandler hver enkelt sine holdninger til personens (barnets) måte å kommunisere på. Ifølge Østvik (2008) må alle de ni komponentene være til stede for å kunne tilby barn et godt språkmiljø, der barn kan delta og forstå. Østviks (2008) definisjon av språkmiljø har sitt opphav fra arbeid for personer med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). Jeg tenker at å danne et godt språkmiljø for hørselshemmede sammen med hørende også er et komplekst fenomen. Ifølge Næss og Karlsen (2015) regnes kommunikasjonsmetoden tegn-til-tale som et språkalternativ under ASK, og er tenkt som et alternativt språk til barn med kommunikasjonsvansker. Etter min oppfatning handler bruk av tegn-til-tale til hørselshemmede ikke om det samme, fordi tegn-til-tale ikke er et alternativt språk for hørselshemmede. Dessuten har hørselshemmede i utgangspunktet ikke språkvansker. For barn med hørselstap er tegn-til-tale en støtte til å lære seg norsk talespråk. Er hørseltapet for stort til å tilegne seg talespråk, har hørselshemmede rett til opplæring i og på tegnspråk (Barnehageloven, 2020, § 31).

I min undersøkelse har jeg valg å ha fokus på komponenten *språkmodeller*, der jeg har studert personalet i barnehagen sin bruk av tegn-til-tale i en samlingsstund. Ifølge Østvik (2008) gir språkmodeller språklig støtte på personens eget språk og bidrar til å utvikle dette språket i

samhandling med personen. Personalet, som språkmodeller, er ifølge Jensen (2017) en viktig faktor i barns vanlige språkmiljø. I Jensens studie (2017) konkluderes det med at gode kommunikasjonspartnere og språkmodeller er av betydning for barns reelle tilhørighet gjennom relasjoner og sosial tilhørighet.

Barn med hørselshemming i barnehagen

Barn med hørselshemming i barnehagen er en sammensatt gruppe. Pritchard og Zahl (2013) betegner begrepet hørselshemmet til å innbefatte både tunghørte og døve. Tunghørte barn har ulikt nivå av hørselsrest, som gjør at hver enkelt oppfatter talespråk forskjellig. Mange i denne gruppen har behov for tegn som støtte for å forstå talespråket. Barn som er født døve eller sterkt tunghørte, bruker som oftest norsk tegnspråk i sin daglige kommunikasjon. Laukli (2007) beskriver *hørselshemmede barn* som de som ved bruk av høreapparat eller Cochlea implantat (CI) kan tilegne seg talespråk ved hjelp av hørsel og syn. Videre betegner Laukli (2007) *sterkt hørselshemmede barn* som ved bruk av høreapparat eller CI til en viss grad kan tilegne seg talespråk. Disse barna har behov for omfattende visuell støtte som norsk med tegnstøtte (tegn-til tale) og/eller tegnspråk (Laukli, 2007). CI er et elektronisk implantat, som sender signaler til hørselsnerven for å gi barna tilgang til lyd og talespråk (Befring, Næss og Tangen, 2019). Etter å ha operert inn CI, må barnet trene på å tolke lydene på nytt gjennom implantatet. Det viktig å få tilgang til lyd så tidlig som mulig for å kunne utvikle talespråk. I dag tilbys CI til barn allerede fra fem måneders alder. Omkring 90-95 prosent av foresatte til døve barn får tilbud om CI, og de fleste takker ja til dette (Befring, Næss og Tangen, 2019).

Ifølge Rikshospitalet i Oslo, som utfører CI operasjoner, kan de som hører godt med CI, oppfatte alt av tale når det er stille. Samtidig vil alle med CI streve med å oppfatte tale når det er bakgrunnsstøy (Oslo universitetssykehus, 2021). Dette kommer også frem i en intervjustudie om sosial deltagelse blant barn med tidlig cochlea implantasjon. Den viser at barn og unge opplever utfordringer for deltagelse, selv om flere antyder en opplevelse av fellesskap med sine jevnaldrende (Sæbø, Bø Wie og Wold, 2016). Undersøkelsen tyder på at barn har behov for voksenstøtte for å komme inn i fellesskapet. Den viser også utfordringer med å oppfatte tale på grunn av bråk eller skarpe lyder. Noen av barna skildrer episoder der støy gjør det utfordrende å delta aktivt i samspill. I miljøer der felles kommunikasjon foregår på talespråk vil kommunikasjon og samspill skje på hørende sine premisser. Med hørselen vår får vi informasjon også om hendelser utenfor vårt synsfelt (Laukli, 2007). Hørselen er en advarselssans, og den gir oss muligheter til å orientere oss språklig i tid og rom, noe som betyr at vi mottar informasjon av ulik tidsvarighet, et ord eller en setning. Med hørselen kan

vi oppfatte hvor lydilden kommer fra, og dermed orientere oss om blant annet hvem som snakker uten å se personen. Hørselen spiller en betydelig rolle, og er en del av vår personlighetsutvikling.

Flere undersøkelser om inkludering og språklig interaksjon i skole og barnehage peker på de voksne som betydningsfulle initiativtagere og støttespillere for hørselshemmede barns språkhandlinger og samspill med jevnaldrende (Kermit, Mjøen og Holm, 2010; Akinshina og Bø Wie, 2017). Det norske talespråket brukes på alle arenaer, og er derfor nødvendig å mestre for å kunne delta og bidra i det norske samfunnet. På bakgrunn av dette, og av at mange barn med nedsatt hørsel ikke alltid oppfatter informasjon via hørselen, har voksne i barnehagen avgjørende betydning å gi barn med nedsatt hørsel kontinuerlig støtte i deres sosiale og språklige utvikling (Statped, 2016). Ifølge Rammeplan for barnehagen skal personalet følge med på barnas kommunikasjon og språk og fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, som er lite språklige eller som har sen språkutvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 24). Disse barna kan ha rett på spesialpedagogisk hjelp etter sakkyndig vurdering (Barnehageloven, 2020, § 31), hvor formålet er å gi barna tidlig hjelp og støtte i utvikling og læring av for eksempel språklige og sosiale ferdigheter. Rett til spesialpedagogisk hjelp inkluderer også nødvendig opplæring i bruk av alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). Dette er hjemlet i § 39 i Lov om barnehager og lyder slik: *«Barn som helt eller delvis mangler funksjonell tale og har behov for alternativ og supplerende kommunikasjon, skal få bruke egnede kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmidler i barnehagen.»* Har barnet tegnspråk som førstespråk, eller har behov for tegnspråkopplæring etter en sakkyndig vurdering, har barnet rett til opplæring i eller på tegnspråk. Foreldre har bestemmelsesrett angående sine barns språkvalg, og barnehagen skal derfor så langt som mulig legge vekt på foreldrenes syn i språkopplæringen. Loven påpeker at barn fra fylte 7 år, og yngre (dersom de er i stand til det) har rett til å bli hørt i saker om valg av språk (Barnehageloven, 2020, §38).

Tegn-til-tale

Ifølge Vonen (2020) er kommunikasjonsmetoden tegn-til-tale en metode som ofte brukes mellom talespråklige voksne og barn med nedsatt hørsel, som ikke har tilgang til tegnspråk, eller som har behov for støtte til talespråkutviklingen. Befring, Næss og Tangen (2019) peker på at Tegn-til tale er norsk talespråk som er støttet ved å samtidig vise tegn (med hånden/hendene), lånt fra norsk tegnspråk. Tegn-til-tale er derfor norsk talespråk som støttes visuelt. Braadland (2005) skiller mellom *Tegn og tale*, og *Tegn-til-tale*. Braadland (2005) hevder at *Tegn og tale* er en kombinasjon av tegnbruk og tale samtidig, der det legges vekt på munnavlesning. Derimot beskrives *Tegn-til-tale* som en svært forenklet form for kommunikasjon med tegn. I denne metoden hevder Braadland (2005) at det brukes kun ett, kanskje to tegn i hver setning. Intensjonene med tegn-til-tale er å få i gang et

samspill og en kommunikasjon, ikke å bruke det som et eget, permanent språk (s.21). Denne metoden brukes stort sett som et midlertidig verktøy for å lære talespråk (Braadland, 2005).

Talen i kommunikasjonsmetoden tegn-til-tale er norsk talespråk, som baserer seg på det auditive språkssystemet (fonologi, prosodi og semantikk basert på ordforråd, morfologi og syntaks) (Laukli 2007). Fonologi handler om tydelige (distinktive) lydegenskaper og fonemer, som er den minste lydenheten i en talespråk (Laukli, 2007, s. 82). Talespråket har en egen grammatikk og intonasjon. Intonasjon er en viktig meningsbærende funksjon når man kommuniserer med talespråk. Ulike tonefall skiller mellom forskjellige setningstyper som spørresetning eller utsagnssetninger, som blant annet kan være nektende eller bekreftende (Vonen, 2020). Semantikk handler om hvordan språket er satt sammen. Et ord er bygget opp av morfemer, som er minste betydningsbærende enhet i et språk (Laukli, 2007). Ordene i talespråket artikuleres etter hverandre i en bestemt rekkefølge, som kalles syntaks. Talespråk læres i samhandling med andre kompetente brukere av språket. Barn lærer talespråk gjennom å lytte og gjennom å høre ord og begreper gjentatte ganger i ulike kontekster. De lærer å forstå sammenhenger og mening ved å snakke med andre talespråklige (Høigård, 2006). Ifølge Vonen (2020) er talespråk et vokalt-auditivt språk, fordi det produseres blant annet gjennom stemmen, og oppfattes med hørselen. Tegn-til-tale er som nevnt norsk talespråk som støttes visuelt (Befring, Næss og Tangen, 2019), derfor spiller hørselen en sentral rolle når man skal avlese tegn-til-tale.

Ifølge Høigård (2006) legger de fleste voksne som snakker til små barn (under 3-4 år) automatisk om til et lysere stemmeleie. Intonasjonen i talen blir mer variert, og setningene blir kortere og enklere. Det stilles mange spørsmål og utsagn gjentas ofte. Dette kalles barnetilpasset tale. Min erfaring fra arbeid i barnehagen er at bruk av barnetilpasset tale er mye brukt, også ved bruk av tegn-til-tale. Personalet tilpasser språket til den de snakker med. Barnetilpasset tale handler om de musikalske sidene ved uttalen som tone, trykk, lengde, pauser og rytme. Dette kalles prosodi. Laukli (2007) beskriver prosodi som *trykkstyrke*, som legges på bestemte stavelser, ord eller fraser, og som *talemelodi* som handler om melodigangen innenfor hver enkelt setning. Dette kalles intonasjon. Intonasjon formidler lydmessig hvilke setningstyper man uttrykker, og formidlerens holdninger og følelsesmessige innhold (Laukli, 2007). For barn med nedsatt hørsel, kan nyansene i lydene være vanskelig å skille ut og oppfatte. Mange av disse barna har derfor behov for en visuell formidling av intonasjon ved bruk av tegn-til-tale.

Tegnspråk

Tegnspråk er et visuelt-gestuet språk. Tegnspråk produseres med håndbevegelser og oppfattes med synet (Vonen, 2020). Tegnspråk består av manuelle- og non-manuelle komponenter. De manuelle komponentene er hender og armer som nyttes i oppbygningen av språket ved bruk håndform, orientering av hånden/riktig stilling, plassering i rommet og riktig bevegelse. Dette er morfologien i tegnspråk, der den minste betydningsfulle delen i et tegn (morfem) bidrar med betydning til tegnet som helhet (Vonen, 2020). De non-manuelle komponentene er bevegelser og posisjon i munn og kinn, øyne, blick og øyebryn. Manuelle- og non-manuelle komponenter utgjør sammen fonologien i norsk tegnspråk (Vonen, 2020, s. 53).

Norsk talespråk og norsk tegnspråk er begge selvstendige språk som er bygget opp på de samme grammatiske prinsipper. Forskjellen ligger i de ulike modalitetene språkene har. I tegnspråket er ikke lyder meningsbærende slik som i talespråk. Hender og bruk av non-verbale komponenter er modaliteter som skiller seg fra talespråket. Tegnspråket kan utføre flere språkhandlinger samtidig, ved å utføre tegn i det tre-dimensjonale rommet foran kroppen (Vonen, 2020, s. 39). Prosodi i norsk tegnspråk uttrykkes ved bruk av verbale og non-verbale komponenter. Et eksempel på dette er at hendene kan utføre tegn i ulik styrke og hastighet. De non-verbale komponentene kan være øyebrynstilling, øyegradsåpning og hodestilling som gir uttrykk for ulike setningstyper (Vonen, 2020). Et eksempel på dette fra barnehagen kan være en voksen som spør barna: «Hva skal vi gjøre i dag?» På tegnspråk vil dette utsagnet bli formidlet med den non-verbale komponenten: *Hevede øyebryn*. Dette er en typisk markering for spørresetninger med spørretegn, som hva, hvilke osv. (Vonen, 2020). Tegnspråk har også en annen syntaks enn norsk talespråk. På tegnspråk vil den samme setningen se slik ut: IDAG-VI-GJØRE-HVA (med hevede øyebryn). Ordene skrevet med store bokstaver viser at det er tegn utført med hendene. I denne oversettelsen kan man se hvor ulikt syntaksen kan være fra talespråket.

Dagens barnehagemiljø inneholder et mangfold av språk og kulturer. I Norge er norsk majoritetsspråket. Mange barn er to-språklige, som innebærer at de har et annet morsmål, eller førstespråk i tillegg til norsk. Høigård (2012) understreker at barn er i en språklig utviklingsprosess, det betyr at barn ikke er tospråklige, men er i ferd med å utvikle tospråklighet. Hørselshemmede som praktiserer norsk tegnspråk og norsk talespråk, som gruppe, kan betegnes som tospråklige. Tospråkligheten til gruppen hørselshemmede innebærer et tegnspråk i tillegg til et talespråk med tilhørende skriftspråk (Pritchard og Zahl, 2013, s. 5). Språkene formidles ved bruk av to ulike modaliteter. Tegnspråk uttrykkes gjennom tegn og mimikk, mens norsk talespråk ytres ved bruk av ord og tonefall. Fordi språkene uttrykkes på ulike måter, kalles denne tospråklighet bimodal. I lys av denne tospråkligheten hevder Pritchard og Zahl (2013) at; «*På grunn av bimodaliteten er døves*

*tospråklig*het ulik *tospråklig*heten til mange normalthørende som har kompetanse i to talespråk» (s. 5). Bruk av tegn til tale kommer ikke under bimodal-tospråklig het fordi tegn til tale inneholder kun et språk: norsk talespråk, som støttes med tegn.

Tegnspråk ble praktisert i undervisningen ved den første døveskolen i Norge, som ble grunnlagt i 1825. Elevene nyttet den gang også tegnspråk på fritiden med andre barn og voksne som behersket samme språket. På denne måten ble norsk tegnspråk utviklet fullt ut (Vonen, 2020). Ofte fikk ikke barn tilgang til tegnspråk før skolestart, fordi de fleste av dem var født inn normalthørende familier, og det dermed ikke foregikk naturlig språklig overføring fra generasjon til generasjon. Det foreligger lite dokumentasjon på barn med hørselshemming i førskolealder. Grønli (2005) skriver at hørselshemmede førskolebarn stod helt uten opplæring før de begynte på skolen. I starten av 50-årene tok mødre initiativ til å få dannet et tilbud til sine hørselshemmede barn. Mødregruppen ble pionere i arbeidet med å starte et førskoletilbud for hørselshemmede barn. Senere ble døvemiljøet involvert, og dermed kom bruk av tegn som støtte, og tegnspråk med i arbeidet. I 1968 anerkjente den gang Kirke- og undervisningsdepartementet småbarnsopplæringen av hørselshemmede som et ledd i spesialundervisningen. Den gang var førskoletilbudet tilknyttet administrativt og økonomisk til spesialskoler, hørselsklasser, kommunale barnehager eller øre-nese-hals avdelinger (Grønli, 2005).

På bakgrunn av et felles språk i døveskolen etablerte døve ulike arenaer for å komme sammen, som døveforeninger, døves idrettslag og ulike kulturelle grupper. Disse arenaene var viktige språkmiljø for læring og utvikling av tegnspråk for døve og hørselshemmede, Vonen (2020) beskriver denne formen for å utvikle språk slik: *«Et språk blir altså ikke til ved at en eller annen person eller arbeidsgruppesetter seg ned og tenker ut hvordan dette språket skal være, men ved at barn vokser opp i et miljø der deltagerne drives av et ønske om å kommunisere godt med sine omgivelser (s. 20).* Fra midten av 1800-tallet og til utpå 1970-tallet var det en utbredt tanke om å arbeide for en normalisering av hørselshemmede barn, derfor var det i denne perioden fokus på talespråk fremfor bruk av tegnspråk i undervisningen (Grønli, 2005). Norsk tegnspråk ble derfor først akseptert, for bruk i undervisningen igjen, på slutten av 80-tallet. Da ble det dannet språkmiljø basert på tegnspråk, som et fellesspråk for barn i skole og barnehagen. Disse statlige spesialskolene og barnehagene ble lagt ned i 2014, og ble overtatt av kommunene (Vonen, 2020). Derfor går alle hørselshemmede i dag i ordinære skoler og barnehager sammen med normalthørende barn, barn med minoritetsspråk, og alle andre barn som skal ha individuell tilrettelegging. Felles for alle er at de har behov for et språk de kan uttrykke seg med, og til å forstå andres mening. Barn med hørselshemming bruker mye energi på å oppfatte og forstå hva som sies, fordi de ikke hører, og dermed kan de ha vansker med å gjøre seg forstått i språklig samhandling. Tilegnelse av språk, sosial utvikling og erfaringsgrunnlag er derfor kritiske områder for barn med hørselstap (Utdanningsdirektoratet, 2015).

Den 25. mars 2021, ble norsk tegnspråk lovfestet som et norsk minoritetsspråk, og det ble vedtatt til å være det norske nasjonale tegnspråket jf. Prop. 108L i Lov om språk. Dette betyr at norske tegnspråkbrukere har rett til å lære, møte og bruke språket sitt (kulturdepartement, 2021). Språkloven (Prop 108L, 2021) påpeker at for mange hørselshemmede vil norsk tegnspråk være den eneste reelle sjansen til å få et fullt utviklet språk.

Relevant forskning

Resultatene fra forskning om barn med hørselshemming viser at de faller ut av språkfelleskapet, og dermed blir ekskludert fra det sosiale miljøet i skole og barnehage. Studiene viser at det må etableres et språkmiljø basert på bruk av tegn og visuell kommunikasjon, slik at hørselshemmede får tilgang til et språkfelleskap med sine jevnaldrende (Akinshina og Wie, 2017; Kermit, Mjøen og Holm, 2010; Hillesøy og Ohna, 2014; Sæbø, Wie og Wold, 2016).

Studien «*Et løfte om inkludering: Barnehagens rammer for samhandling mellom hørselshemmede og hørende barn i barnehagen*» (Kristoffersen og Simonsen, 2013), løfter frem at barnehagen trenger en spesiell kunnskap om hvordan barn med hørselshemming skal kunne delta i samhandling med andre. Studien peker på at i barnehager med både hørselshemmede og hørende barn vil det være noen barn som skal utvikle to-språklighet som innebærer norsk tegnspråk og norsk talespråk. Denne opplæringen krever ifølge Kristoffersen og Simonsen (2013) at personalet som har ansvar for opplæringen har også tegnspråkkompetanse. Kristoffersen og Simonsen (2013) viser til at barnehager i dag har flere i personalet som har ansvar for opplæring på et språk som de selv har liten kompetanse i. Kermit (2018) peker også på at personalet i barnehagene mangler kunnskap og kompetanse om hørselshemmede og om tegnspråk.

Astri Holm (2010) konkluderer i sin artikkel «*Kommunikativ språkbruk og språkstrategier hos to døve barn i tegnspråklig -og talespråklig miljø*» at et tegnspråklig miljø for disse barna gir større muligheter for en mer variert og utdypende språkbruk enn i et språkmiljø med muntlig norsk. Nylig ble det gjennomført en studie om tegnstøttet tale sin brukbarhet for døve barn med Cochlea implantater (CI) (Mastrantuono et.al, 2019). Den konkluderte med at deltagerne, som var døve ungdommer med og uten CI, valgte å avlese tegnene når det var krevende å oppfatte talen. Alle deltagere, også de med hørselsrest stolte på tegnene ved bruk av tegn-til-tale enten overfladisk eller i betydelig grad, avhengig av perseptuelle forhold.

En amerikansk undersøkelse, *The effectiveness of Three means of communication in the collage classroom* (Cokely, 1990) sår tvil om den utbredte antagelsen om at kodeblanding i undervisning av hørselshemmede studenter er den mest effektive kommunikasjonsmetoden. Dette fordi studien

viser at grunnlaget for denne antagelsen bygger på et dårlig forskningsgrunnlag, med for mange tilpasninger. Datamaterialet var innhentet i situasjoner der språket ble gjort enklere, ordforrådet ble endret og noen av setningene ble forkortet. Det ble derfor gjennomført en pilotundersøkelse der resultatet viste et motsatt resultat, der funn viste at tegn-til-tale var den minst effektive kommunikasjonsformen. Læreren snakket saktere og viste en dårligere formidlingsevne. Det førte til at færre studenter gjorde notater underveis i forelesningen. Flest studenter noterte når læreren kommuniserte med kun tegn (tale uten lyd), eller gjennom bruk av tolk. Studien konkluderer med at bruk av tegn uten tale har bemerkelsesverdige fordeler ved å vise høyere kvalitet på undervisningen.

En annen amerikansk studie; *Happen can't hear: An analysis and code-blends in hearing, native signers of American sign language* (Bishop, 2010) handler om bimodale tospråklige som har tegnspråk som morsmål og engelsk som førstespråk, og er barn av døve foreldre (children of deaf adults-CODA). Undersøkelsen viser at CODA har evnen til å produsere grammatiske aspekt av to språk samtidig (engelsk talespråk og amerikansk tegnspråk, ALS), og at denne gruppen ofte foretrekker en slik kodeblanding. En slik kodeblanding involverer ifølge Van den Bogaerde og Baker, 2005 tre prosesser: Å sette inn elementer fra et språk i grammatikken til et annet språk, å veksle mellom grammatikken til forskjellige språk og slå sammen grammatiske elementer fra to forskjellige språk (Bishop, 2010).

Resultatene i de tre nevnte amerikanske undersøkelsene over har likhetstrekk, og de forteller noe om hvordan samtidig bruk av tale og tegn (-språk) påvirker formidlingsevnen til den som taler. Ved bruk av dette blandingspråket viste det seg at formidlingsevnen ble dårligere, språket ble enklere og gikk saktere. Unntaket er CODA, som mestrer å produsere to språk samtidig i et bimodalt tospråklig perspektiv.

Metode

Studien er en empirisk kvalitativ undersøkelse, og bygger på et fenomenologisk vitenskapssyn, som tar utgangspunkt i Edmund Husserls filosofi og metode (Thagaard, 2018). Fenomenologien handler om den subjektive opplevelsen, som søker etter en dypere forståelse i enkeltpersoners erfaringer. Fenomenologien peker på at oppmerksomheten rettes mot det som tas for gitt innenfor en kultur (Thagaard, 2018, s. 36).

Det er valgt et kasusdesign på undersøkelsen. Kasusdesign har søkelys på et tydelig avgrenset problemområde eller hendelser, der det foretas en grundig dybdeundersøkelse. Designet betegnes ved intensive studier av få personer, institusjoner eller hendelser (Edvard Befring, 2015, s. 8).

Jeg har gjennomført et strategisk utvalg av informanter, jfr. Thagaard (2018), som hevder:

«Strategisk utvelgning er basert på at vi systematisk velger personer eller enheter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategisk i forhold til problemstillingen.» (Thagaard, 2018, s. 54).

Det var vesentlig å velge deltagere i en barnehage som hadde barn med hørselshemming og som praktiserte tegn-til-tale i den perioden datainnsamlingen foregikk. I datainnsamlingsperioden var det strenge restriksjoner på hvem som fikk komme inn i barnehagene på grunn av smittevernregler ved Covid 19 viruset. Jeg fikk kun tilgang til en barnehage og tre informanter, som er:

Informant 1: Hørende ansatt med norsk talespråk som førstespråk.

Informant 2: Hørende ansatt med norsk talespråk som førstespråk.

Informant 3: Hørende ansatt med bimodal tospråklighet.

I tidlig fase ble det gjennomført en kvantitativ pilotstudie i form av en digital spørreundersøkelse. Spørsmålene søkte svar på i hvilken grad personalet brukte tegn- til- tale i barnehagen generelt, og til hørselshemmede barn. Spørsmålene bestod også av hvor mye kunnskap informantene har om tegnspråk og barns språkutvikling. Utvalget bestod i seks deltakere som var ansatt i en barnehage med hørende og hørselshemmede barn. Pilotstudien tjente som en kartlegging over bruk av tegn-til-tale til hørselshemmede i barnehagen. Den gav resultater som jeg ønsket å studere nærmere, fordi flere av informantene svarte at de i stor grad brukte tegn-til-tale i barnehagen, og at de hadde i mindre grad kunnskap om tegnspråk og barns språkutvikling.

Data i prosjektet er innhentet gjennom observasjon med videoopptak, og intervju. Datamaterialet er lagret på en ekstern harddisk. For å analysere visuelle modaliteter i tegn-til-tale var det avgjørende med filmopptak av kommunikasjonsmetoden. Filmopptaket er tatt opp med videokamera på stativ. Opptaket er med lyd. Opptaket er gjennomført i en relevant situasjon (samlingsstund), der kameraet var plassert bak barna, rettet kun mot den voksne som ledet samlingsstunden. Barna er ikke synlige på opptaket. I samlingsstunden var det 10 barn til stede, hørselshemmede og hørende barn. De satt i en halvsirkel på gulvet foran den voksne som ledet samlingsstunden. Bak den voksne var det en dagtavle med illustrasjoner over dagens gjøremål i barnehagen, som for eksempel vaske hender og utelek. Alle barna i halvsirkelen kunne se den voksne lederen og dagtavlen samtidig. I tillegg til den voksne som ledet samlingen var det en til voksen med. Den voksne satt i bakkant av der hørselshemmede satt.

Videoopptak frembringer store mengder informasjon. For å få gjennomført en grundig analyse var det nødvendig å avgrense mengde videodata. Det ble gjort et utvalg på 6-7 minutter pr. opptak som ble analysert. Jeg valgte ut sekvenser fra alle samlingsstundene som omhandlet gjennomgang av «dagen», der personalet samtaler med barna hvilken dag det er, og hva barna skal gjøre i barnehagen den dagen. Dette ble gjort for å ha et mest mulig likt grunnlag for å analysere språket de tre informantene brukte. Videobservasjonen ble gjennomført ved at kamera var plassert bak barna i samlingsstunden, og jeg forholdt meg diskret bak kamera, slik at jeg som forsker ikke var en del av samlingsstunden. En slik observatørrolle kalles ifølge Tjora (2020) en fullstendig observatør, og selve observasjonen betegnes som en skjult observasjon (s.68).

I etterkant av observasjonen ble det gjennomført strukturert utspørring av de tre deltagerne, ved bruk av intervjuguide med seks spørsmål. En strukturert utspørring er mest brukt i kvantitative undersøkelser ved bruk av spørreskjemaer, men kan også skje ved at intervjuer og informant møtes personlig (Grønmo, 2016, s. 141). Temaene i spørsmålene var hvordan informantene opplevde egen formidling i samlingsstunden, og hvordan de selv ville beskrive sitt eget talespråk og tegnstøtten. Jeg forsker på eget fagfelt og har kjennskap til informantene. Jeg har derfor valgt en strukturert utspørring, for i så stor grad som mulig å ikke påvirke informantenes svar.

Etiske vurderinger

Prosjektet er godkjent av Norsk forskningsdata (Referansenr. 651098). Etiske vurderinger i studien er tatt på grunnlag av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) sine retningslinjer, som innebærer behandling av personopplysninger (De norske forskningsetiske komiteen, 2020). Med henblikk på bruk av film og lydopptak, og at det er barn involvert, stilles det store krav til konfidensialitet og informert samtykke. Sikker lagring av datamaterialet og anonymisering av informantene er essensielt i etiske vurderinger. Barna er ikke en del av studien, og ble ikke filmet, men lyden av når barna snakket er med i filmopptaket. Det ble derfor hentet inn samtykke fra alle foreldre til barn som deltok under samlingsstunden.

De voksne informantene ble filmet. Det er viktig å gå varsomt frem og vise respekt for deltagernes autonomi og integritet (Thagaard, 2018). Språkhandlinger er en stor del av en persons identitet, som igjen er en del av et sosialt fenomen. På film vises alt, og det er lett å føle seg blottlagt foran kamera. Våre egenskaper blir synlig for andre ved valg av ulike ord og formuleringer vi uttrykker oss med (Svennevig, 2020). Informert samtykke er en viktig etisk praksis knyttet til forskningsdeltagelse. Forskeren har et etisk ansvar for å gi informantene et godt og riktig grunnlag for å ta beslutning om å samtykke til å delta i forskning. Thagaard (2018, s. 22) beskriver det slik: «Forskeren skal gi

tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet, forskningens formål, hvem som har finansiert prosjektet, hvem som får tilgang til informasjon, hvordan resultatene er tenkt brukt, og om følgene av å delta i forskningsprosjektet.» Deltagerne fikk tilbud om å se gjennom videoopptaket, og lese intervjutranskripsjonen, men ingen av dem ønsket det. Jeg forstod det slik at informantene opplevde det som ubehagelig å se seg selv på filmopptak. Dette samsvarer med Svennevig (2020), som påpeker at det kan være lett å føle seg blottlagt foran et kamera.

Analysearbeid

Data fra videoopptak og intervju ble transkribert, kodet og kategorisert. Videoopptaket ble transkribert ved å lage et eget system med inspirasjon fra dataanalyseprogrammet ELAN. Det er et program som brukes i komplekse analyser av video- og lydressurser. Dette egnet seg godt for å transkribere både talespråk, tegn og non-verbale komponenter i mitt prosjekt. Kategoriene er forhåndskategorier etter en deduktiv tilnærming. Deduktiv fordi begrepene i kategoriene er hentet fra teori om tegn- og talespråk-lingvistikk (jfr. Vonen, 2020), og er tilpasset prosjektets problemstilling (jfr. Thagaard, 2018). Kategoriene er bekreftende setninger, nektende setninger og spørresetninger. Hver video er analysert med lyd for å transkribere talespråket, og deretter uten lyd for å avlese tegn og non-verbale komponenter. Det er viktig å påpeke at en transkripsjon ikke kan gjengi en ytring fullstendig (Vonen, 2020).

Intervjuene var korte og i transkribert form er de på kun 1-2 sider per intervju. Jeg valgte en induktiv tilnærming som ifølge Thagaard (2018) innebærer at man forankrer kodene empirisk ved å fremstille koder som gir uttrykk for informantenes erfaringer og handlinger. Jeg lagde et eget rutenettsystem med kategorier og koder, som ble utviklet gjennom tematisk analyse. Tematisk analyse innebærer å forenkle og sammenfatte det transkriberte materialet, for å fange opp det sentrale tematiske innholdet (Befring, 2015). På grunnlag av alle kodene fra de tre intervjuene lagde jeg ulike kategorier. Kategoriene er begreper som jeg har utformet på grunnlag av min tolking av informantenes mening i utsagnene. For eksempel utsagnet: «Jeg tror jeg formulerer meg annerledes.» og «Men føler at jeg snakker helt vanlig.» Disse utsagnene mfl. utgjorde kategorien: *Tale*. Dette fordi at jeg tolker disse utsagnene som å handle om å uttrykke seg gjennom talespråket. Jeg trakk sammen det transkriberte materialet, og satt igjen med 13 kategorier, som er: Tale, tegn, utfordring, intonasjon, gratis informasjon, glemme, tydelig, kunnskap, profesjonalitet, tegn-til-tale, dette ut, kutter tegn, monoton.

Studiens kvalitet

I empiriske studier stilles det krav til forskningens pålitelighet (reliabilitet), gyldighet (validitet) og om studiens innhold kan generaliseres (Tjora, 2021). Ifølge Tjora (2021) handler reliabilitet om å vise en sammenheng gjennom hele forskningsprosjektet. Videre beskrives validitet som å vise til en sammenheng mellom studiens utforming og funn, og problemstillingen. Om studien har relevans utover de enhetene som faktisk er undersøkt, er å generalisere ifølge Tjora (2021). I kvalitative studier er det forskeren selv som er hovedinstrumentet for innsamling- og analyse av data. Forskeren kan ta med seg forutinntatte oppfatninger og forventninger i analysearbeidet, som kan påvirke resultatene og dermed redusere reliabiliteten og validiteten (Befring, 2016). Som nevnt, er denne studien gjennomført i eget fagområde. Det krevet derfor ekstra krav om personlig objektivitet. For å oppnå best mulig reliabilitet i studien, ble det gjennomført bevisste valg gjennom hele studien. Det ble valgt strukturert intervju, med konsise spørsmål og med få oppfølgingsspørsmål. Dette var for å i så liten grad som mulig påvirke informantenes tanker og mening. På den annen side kan jeg ha gått glipp av viktig informasjon ved å ikke stille flere oppfølgingsspørsmål. Datamaterialet fra intervjuene ligger på lydfil slik at opptakene kunne spilles av flere ganger for å få en mest mulig nøyaktig transkripsjon. Presis transkripsjon førte til redusert behov for tolkning av informantenes meninger, noe som kan styrke dataenes reliabilitet. Det må tas høyde for at forskers kjennskap til temaet likevel kan forstyrre reliabiliteten. Ved videoobservasjon ble det valgt videokamera på stativ, for å unngå at forsker forstyrret informantene i deres utførelse av tegn-til-tale. Forsker satt diskret ved siden av for å markere en objektiv avstand til det som skjedde under opptaket. Informantene uttrykte at det var ubehagelig å bli filmet, og at det i noen grad påvirket sin utførelse av tegn-til-tale. For å styrke prosjektets validitet er det lagt vekt på å vise til relevant nyere forskning tilknyttet problemstillingen og forskningsspørsmål. Ifølge Tjora (2021) bør forskning vise til en transparent datagenereringsmetode som viser sammenhengen mellom teori, forskningsspørsmål og datamateriell. Da kan leseren selv vurdere studiens validitet. Informantene i prosjektet har innsyn i prosjektet, men har ikke ønsket å se igjennom videoopptaket i etterkant, eller lese igjennom transkripsjon av intervju. Dette kan ha medført tap av viktig informasjon eller presiseringer av data, og dermed svekket studiens validitet.

Generalisering er ikke et mål i denne studien. Informantgruppen og omfanget er for lite til å kunne generaliseres. Målet er å fordype seg i en konkret problemstilling i mitt eget fagmiljø, og belyse utfordringer med bruk av tegn-til-tale til hørselshemmede. Tjora (2021) uttrykker at man kan se bort fra generalisering i enkelte prosjekter, der man forventer å belyse- eller løse problemer, og finne løsninger snarere enn å utvikle innsikt som går ut over der helt spesielle tilfelle (s. 267). I forhold til dette utsagnet, tenker jeg at mitt prosjekt også kan utvikle innsikt som går ut over mitt tilfelle. Når

man belyser problemstillingen og gir leseren nye perspektiver, kan det føre til ny innsikt. Mange norske barnehager bruker tegn-til-tale til barn med hørselshemming og/eller til barn med ulike språkvansker. Jeg tenker at disse barnehagene kan få ny innsikt i hvordan tegn-til-tale kan oppfattes for de barna som er avhengig av den språklige støtten tegn-til-tale kan gi dem.

Resultater og diskusjon

Undersøkelsen blir presentert ved å vise funn som drøftes fortløpende. Funn fra språkanalysen blir forklart og vist som eksempler i tabeller. Tabellene viser hva barna kan høre av talespråk, og hva barna kan se av visuelle uttrykk, som tegn og non-manuelle komponenter. Eksemplene i tabellene er satt opp på følgende måte:

Eksempel:

Ord	I morgen er det mandag.
TEGN	IMORGEN-MANDAG
Ordbilde	I morgen mandag
Norsk tale- bekræftende setninger	I morgen er det mandag
Tegnspråk- nikke med hodet	Hodestilling- nikkende
Norsk tale- nektende setninger	
Tegnspråk- riste på hodet	
Norsk tale- spørresetninger	
Tegnspråk- øyebryn/mysende øyne.	

I raden med kategorien *ord* vises ordene som ytres på talespråket. I raden *TEGN*, som er synliggjort med BLOKKBOKTAVER, vises tegn som blir uttrykt. Den tredje raden viser hvilket ordbilde som blir uttrykt samtidig med tegnet. Ifølge Vonen (2020) er det den orale-komponenten, det vil si munnen, som er den viktigste bestanddelen i et enkelttegn. Munnbevegelser som er lik det norske ordet, kalles ordbilder (Vonen, 2020). Fjerde rad viser bekræftende setninger formidlet med norsk talespråk, og under med non-manuelle komponenter fra norsk tegnspråk. Bekræftende setninger på norsk tegnspråk uttrykkes med en bestemt hodestilling, som er å nikke med hodet (Vonen, 2020). Den femte raden viser nektende setning. Her vises først nektende setning uttrykt på norsk talespråk, og deretter vises non-manuelle komponenter fra norsk tegnspråk. Nektende setninger på tegnspråk uttrykkes ved å riste på hodet (Vonen, 2020). I siste raden vises spørresetninger, der den norske talemåten kommer først, og tegnspråkets non-manuelle komponenter vises under. På tegnspråk er

hevede øyebryn eller mysende øyne (øyegradsåpning) komponenter som illustrerer et spørsmål (Vonen, 2020). Begrepet *nøytral* betyr at informantene ikke bruker non-manuelle komponenter.

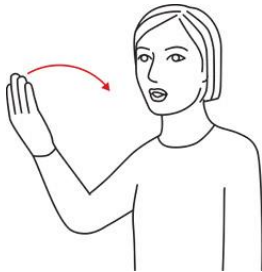
Tegn og intonasjon

Gjennom språkanalysen og intervjuene viser resultatene at informantene stort sett bruker tegn-til-tale gjennom hele samlingsstunden, og at informantene har et godt tegnforråd. Funn viser imidlertid at tegn-til-tale blir formidlet ulikt hos informantene. Informant 1 (norsk som førstespråk) bruker få tegn, og viser tegn kun på ord av betydning. Informant 2 (norsk som førstespråk) tegnsatte de fleste ord i setningene, unntatt bindeord som for eksempel; for, at, og, om, og men. Begge informantene uttalte alle ordene på talespråk, også bindeordene. Funn viser blant annet at alle informantene bruker *peking* hyppig. Vonen (2020) beskriver peking i tegnspråk som at vi viser til noe ved å henlede samtalepartneren til å få oppmerksomhet mot det. *Peking* er et grammatisk element i tegnspråk, og hører til under tegnspråkets parametre (Vonen, 2020). Parametre er beskrevet av Vonen (2020) som håndform, orientering, plassering og bevegelse. Informant 1 og 2 brukte peking for å lede oppmerksomheten til dagtavlen og illustrasjonene der. En slik bruk av peking kan tyde på at informantene har erfaring med visuell kommunikasjon og tegnspråk. Men det kan også tyde på at informantene peker for å lede alle barnas oppmerksomhet til dagtavlen. Peking er en naturlig i kommunikasjon på talespråket også. En slik bruk av kroppsspråket beskriver Høigård (2006) som talespråkets oppmerksomhetssignaler. Det kan være peking eller bruk av mimikk, men også bruk av verbale lyder for å få samtalepartneren til å lytte.

Informant 3 (bimodal tospråklig) brukte tegn på mange ord, og viser et meget godt tegnforråd. Funn viser også at informant 3 i større grad bruker *avbilder* fra tegnspråk. *Avbilder* er når vi bruker egen kropp til å etterligne det vi refererer til, eller former hånden (håndform) til å etterligne for eksempel en person som beveger seg. En håndform er betegnelsen på hvordan hånden er formet, og hvordan fingrene er spredt, krøket eller bøyd (Vonen, 2020). Tabell 1 viser bruk av en håndform som kalles *pekehånd*. Den vises med at alle fingre er krøket sammen unntatt pekefingeren. Pekehånden er *orientert* med håndflaten inn mot brystet til formidler, og hånden er *plassert* ut i rommet litt til høyre fra kroppen. Pekehånden *beveger* seg inn mot brystet til taleren. Dette indikerer at en person kommer mot bestemmelsesstedet, som er til barnehagen. For barn som er avhengig av visuell kommunikasjon for å forstå, kan en slik bruk av elementer fra tegnspråk øke hørselshemmedes språkforståelse. Ved bruk av pekehånd som beskrevet oppfatter personer, med kunnskap og ferdigheter i norsk tegnspråk, at det er et menneske som kommer gående til barnehagen. Ved bruk av tegn-til-tale uten bruk av avbilder i tegnspråk, kan det bli vanskeligere å oppfatte hvor mange som kommer, og hvor den/de kommer til. Personer som bruker tegn-til-tale uten kunnskap om tegnspråk

bruker som oftest tegn basert på det norske ordet i infinitiv, som for eksempel; å komme. Å komme vises med en annen håndform, plassering og bevegelse. Forskjellene på de to ulike tegnene vises i illustrasjonene 1 og 2.

Illustrasjon 1: Å komme.

Illustrasjon 2: Person kommer (Avbilder)

Funnene fra bruk av tegn-til-tale hos bimodal tospråklig informant, samsvarer med funn i Bishop (2010) sin undersøkelse. Resultatene i den studien viste at bimodal tospråklige har evnen til å produsere grammatiske aspekt av to språk samtidig, slik funn fra informant 3 viser. Det er dermed ikke opplagt at den bimodale tospråklige voksnes bruk av en slik blandingsform er den beste kommunikasjonsformen til hørselshemmede i barnehagen. Bruk av tegn-til-tale med tegnspråklige grammatiske aspekter krever kunnskap om tegnspråk hos den voksne språkmodellen, og tegnspråkferdigheter hos barna. Det er ikke alle voksne, og få barn med hørselshemming som har kjennskap til tegnspråk. De fleste barn med hørselshemming vokser opp med hørende talespråklige foreldre, som har ifølge lov om barnehager rett til å velge språk for sitt barn (Barnehageloven, 2020, §38). Mange foreldre velger bort tegnspråk.

Tabell 1:

Ord	Kanskje neste uke. Vi må høre med (NN) når hun kommer i dag.
TEGN	KANSKJE- NESTE- UKE –HØRE- (NN)- KOMME -(avbilder) I-DAG
Ordbilde	Kanskje neste uke må høre (NN) kommer i dag
Norsk tale- bekræftende setninger	Kanskje neste uke. Vi må høre med (NN) når hun kommer i dag.
Tegnspråk- nikke med hodet	Nøytral

I eksempelet vist i tabell 1, kan man også se at den bekræftende setningen vises med nøytral hodestilling, og ikke hodestilling: *nikke med hodet*, som indikerer en bekræftelse. Dette fører til at det kan skape tvil om innholdet i budskapet. Kommer personen neste uke, eller kommer personen i dag, eller ikke? Avleses kun tegnene, på grunn av at man ikke hører ordene, ser utsagnet slik ut:

«KANSKJE- NESTE- UKE- HØRE- (NN)- KOMME- IDAG» For et barn med hørselshemming, som skal få støtte til å lære talespråket er denne setningen ikke grammatisk korrekt, og dermed kan den være vanskelig å forstå meningen i utsagnet. Hørselshemmede, som skal lære og bygge opp en språkforståelse, kan lett falle ut av sammenhengen når de skal avlese tegn-til-tale ved å se på tegnene. I følge Mastrantuono et.al (2019) velger mange hørselshemmede å fokusere på tegnene når talen blir utydelig eller uforståelig, men når tegnene vises uten intonasjon kan det bli utfordrende å finne mening. På den annen side snakker informantene et barnetilpasset språk, slik at taletempoet er rolig og talen er tydelig. Den voksne kan tydeliggjøre mening i utsagnet ved å nikke bekreftende på hodet. Når den voksne snakker et barnetilpasset språk som går rolig, kan det bli tid til å søke blikkontakt med barna som har nedsatt hørsel. En slik blikkontakt er viktig og har ulike funksjoner i visuell kommunikasjon. I følge Vonen (2020) kan et blikk mot samtalepartneren tyde på turtagning, som et tegn på at det er den andre sin tur til å ta ordet. Blikkontakt kan også vise at man følger med, eller et tegn på at man forstår det som blir sagt (Vonen. 2020).

Funn i min studie viser at samlingsstunden bar preg av faste rutiner, som å gå gjennom dagen, se hvilken dag det er, og fortelle hva barna skal gjøre den dagen. Barna kjenner til rutinen og innholdet i samlingsstunden, og er dermed kjent med sammenhengen (konteksten). Ifølge Høigård (2006) har kontekst en *vid betydning* når man forstår ytringer på bakgrunn av hele kommunikasjons situasjonen, inklusiv de sosiale og kulturelle rammene omkring dem. Konteksten handler med andre ord om hvilke bakgrunnskunnskaper vi har for å kunne forstå mening. Voksne i barnehagen har derfor et ansvar for at barn med hørselshemming øker sin forståelse for sosiale og kulturelle normer i barnehagen. Dette kan bidra til at barn med hørselshemming i større grad forstår hva de voksne sier. Likevel viser resultatene at det kan være utfordrende for barn med hørseltap å oppfatte konteksten, særlig å følge med på hva de andre barna uttrykker. Dette fordi funn viser at kommunikasjonen mellom de voksne og de hørende barna i samlingsstunden går fort, og foregår uten bruk av tegn støtte. I eksempelet vist i tabell 1, er den voksnes utsagn: «Kanskje neste uke» et svar på et hørende barns utsagn. Hva barnet sa eller spurte om kan være vanskelig å oppfatte for barn med hørselshemming. Dette på grunn av bakgrunnsstøy, eller fordi barna sitter ved siden av hverandre slik at det er vanskelig å oppfatte ordbilder og mimikk. Det er også vanskelig å oppfatte fordi de hørende barna snakker med et normalt taletempo, i motsetning til de voksne som uttrykker seg med barnetilpasset tale. Barna kommuniserer ikke med tegn-til-tale. Disse faktorene gjør at hørselshemmede barn mister bakgrunnsinformasjon, som igjen gjør at den voksnes utsagn derfor kan være vanskelig å forstå. Dette samsvarer med Kristoffersen og Simonsens (2013) funn som viser at i grupper med både hørselshemmede og hørende barn, får ikke barn med hørselshemming tilgang til de hørende barnas innspill når de kommuniserer via tale. Kristoffersen og Simonsen (2013) peker

også på at det kan være krevende for hørselshemmede å holde tråden i det som blir sagt, og dermed blir det vanskelig for dem å komme med egne innspill til samtalen. Høigård (2006) hevder at tekstsammenheng er viktig for å forstå innholdet i en ytring.

Mine funn viser at når personalet bruker tegn-til-tale, kan man høre forskjell på de ulike setningstypene, fordi personalet bruker talespråkets intonasjon. Det er tydelig å høre om det stilles et spørsmål, uttrykkes en nektende setning eller en bekreftende setning. Personalet bruker variasjoner i tonefall og trykkstyrke på enkelt ord og stavelser etter bestemte regler i det norske talespråket, for å skille mellom de ulike setningene. Etter en systematisk gjennomgang og telling av informantenes bruk av non-manuelle komponenter, i de tre ulike setningstypene, viser resultatene at personalet uttrykker intonasjon ved bruk av non-manuelle komponenter i mindre grad enn tonefall og trykkstyrke i det auditive talespråket. Dette er fremstilt i diagrammene 1, 2 og 3. I diagram 1 kommer det fram at det er en stor del av bekreftende setninger som blir formidlet uten visuell intonasjon (nikke med hodet). Som nevnt tidligere kan det bli utfordrende for barn med hørselshemming å oppfatte betydningen av det som blir formidlet når personalet bruker tegn-til-tale uten bruk av visuell intonasjon. Informant 1 og 2 har norsk talespråk som førstespråk, mens informant 3 er bimodal tospråklig. Dette kan forklare forskjellen i bruk av non-manuelle komponenter mellom informantene. Mens informant 1 og 2 bruker non-manuelle komponenter i under halvparten av de uttrykte bekreftende setningene, bruker informant 3 non-manuelle komponenter i over halvparten. Også ved formidling av nektende setninger ser man en betydelig forskjell mellom informant 1 og 2, og informant 3 (Diagram 2). Funnet viser at alle informantene bruker en større andel non-manuelle komponenter i nektende setninger (riste på hodet) enn ved bekreftende setninger. Selv om det norske talespråket uttrykkes i stor grad med stemmen, har talespråket også, i likhet med tegnspråk, gestuelle-visuelle deler som kroppsspråk, mimikk og gester (Vonen, 2020). Å riste på hodet, ved negasjon, kan være en mer naturlig del av talespråket enn det å nikke med hode ved bekreftelse.

Diagram 1:

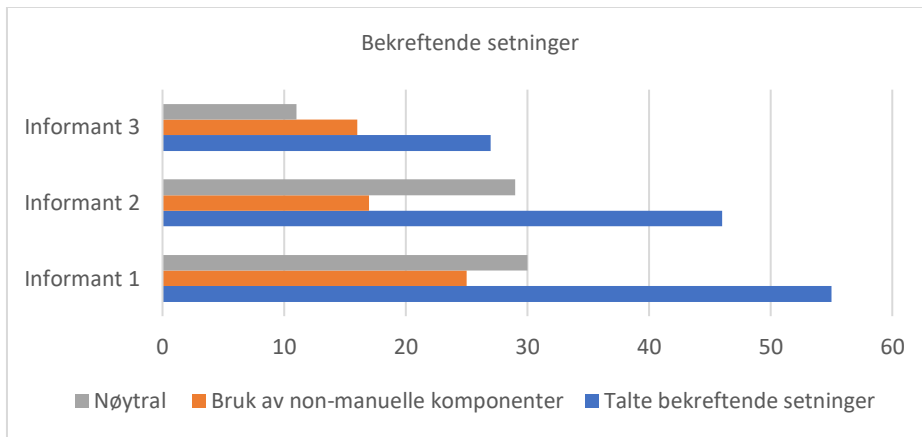

Diagram 2:

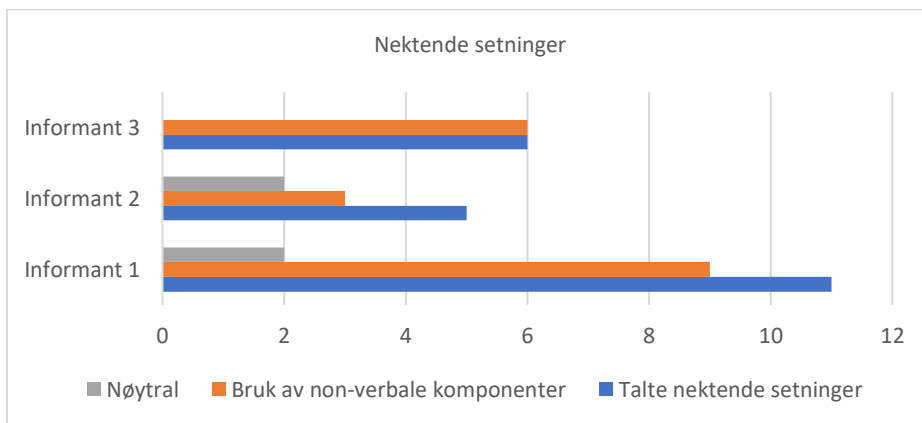
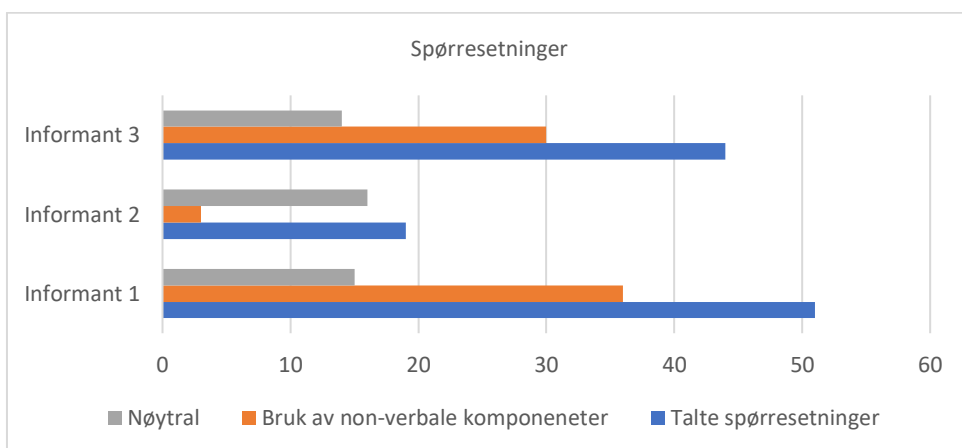

Diagram 3:

Funn vist i diagram 3, viser at bruk av non-manuelle komponenter i spørresetninger er mer jevn blant informantene. Unntaket er informant 2, som har en lav andel av non-manuelle komponenter ved spørresetninger. Grunnen til dette kan være at informant 2 ofte snudde seg bort eller så ned i gulvet samtidig som setningene ble formidlet, slik at ansiktet og mimikken ble vanskelig å avlese. For normalt hørende barn er disse resultatene som vist i diagrammene ikke av stor betydning. Både voksne og barn som hører vil kunne oppfatte hva som blir sagt gjennom hørselen. For barn med hørselshemming viser diagrammene at det kan være vanskelig å oppfatte hvilken setningstype som blir uttrykt på grunn av manglende bruk av non-manuelle komponenter. Det kan derfor være vanskelig for hørselshemmede å oppfatte og forstå de voksne. Tegn- til-tale er krevende å avlese og forstå for barn med nedsatt hørsel uten bruk av non-manuelle komponenter. Dette samsvarer med Cokelys (1990) undersøkelse som viser at hørselshemmede foretrekker tegn uten tale (stemme) fremfor bruk av tegn-til-tale i undervisningen. Det kan tyde på at ved kun bruk av tegn uten bruk av stemme, blir mimikk og munnbevegelser tydeligere, slik at det blir mindre krevende å forstå hva som blir sagt.

Det siste funnet som blir presentert fra språkanalysen viser at når det er mye som skjer, og mange som prater samtidig «glemmer» de voksne å bruke tegn, som eksempelet viser i tabell 2.

Tabell 2:

Ord	Kan du komme litt lengre fram til meg, så følger du med, sant?
TEGN	KOM – KOM - KOM - KOM
Ordbilde	Kan du komme litt lengre fram til meg, så følger du med, sant?
Norsk tale- bekræftende setninger	
Tegnspråk- nikke med hodet	Hodestilling – nikke med hodet.
Norsk tale- nektende setninger	
Tegnspråk- riste på hodet	
Norsk tale- spørresetninger	Kan du komme litt lengre fram til meg, så følger du med, sant?
Tegnspråk- øyebryn/mysende øyne.	

Eksempelet viser at utsagnet på 14 ord, kun blir tegnsatt med 1 tegn, som gjentas 4 ganger. Funnet viser at den voksne bøyer seg mot et barn, som sitter urolig, og gir en beskjed i form av et retorisk spørsmål som lyder: «*Kan du komme litt lengre fram til meg, så følger du med, sant?*» I dette eksempelet kan det være utfordrende for barn med hørselshemming å forstå hva som skjer. Har barna store hørselstap er de avhengig av tegnstøtten for å forstå. På grunn av at den voksne snur seg mot et annet barn er det vanskelig å se tegnene, og de eventuelle non-manuelle komponentene, som mysende øyne eller hevede øyebryn, som indikerer at det er et spørsmål. Tegnene; KOM- KOM-KOM-

KOM kan tolkes på mange måter, for de barna som ikke hører. Betyr KOM-KOM-KOM- KOM at det aktuelle barnet skal reise seg å komme, eller skal det komme og sette seg en annen plass? Barn med hørselshemming bruker mye energi og krefter på å forsøke å tolke og forstå hva som blir sagt. Hørende barn derimot, oppfatter beskjeden den voksne gir, selv om den blir gitt til et annet barn.

Voksne som språkmodeller.

I sammenheng med funn fra språkanalysen om voksne som «glemmer» å bruke tegn, viser funn fra intervjuene at personalet er bevisst denne «gratis» informasjonen hørende barn får, når det ikke brukes tegn. Eksempel på dette er følgende sitat fra en informant: *«De (hørende barna) kan sitte med ryggen til å likevel få med seg det som jeg sier. Et døvt barn ville ikke fått det med seg.»* På en annen side handler, som nevnt språkforståelse om å forstå en vid kontekst (Høigård 2006). I denne situasjonen handler det om å oppfatte ytringene på bakgrunn av hele kommunikasjonssituasjonen. Hørselshemmede barn kan se hva som skjer, og kan mulig tenke seg til at det urolige barnet får tilbakemelding på sin adferd. Noen barn med hørselshemming har stor hørselsrest, og kan muligens høre deler av den voksne sitt utsagn. Men for barn som skal delta i et språkmiljø sammen med voksne, og sine jevnaldrende kan slik «glemming» av tegn få store konsekvenser. Kermit (2018) viser til konsekvenser om at barn med hørselshemming faller utenfor språkfelleskapet med sine jevnaldrende, og har vansker med å forstå og oppfatte de voksne. Grunnen til dette, kan være ifølge Kermit (2018) at hørselshemmede må forholde seg til at pedagogisk virksomhet i barnehagen er tilrettelagt på hørende barns premisser. Funn vist i tabell 2 kan tyde på at kommunikasjonen foregår på de hørende sine premisser, fordi den voksne «glemmer» å bruke tegn som støtte. I følge Holm (2010) trenger hørselshemmede et språkmiljø basert på visuell kommunikasjon, som bruk av tegn-til-tale og/eller tegnspråk. Holm (2010) hevder at et tegnspråklig miljø for hørselshemmede barn gir større muligheter for en mer variert og utdypende språkbruk enn i et språkmiljø med muntlig norsk. I en samlingsstund er det mye som skjer samtidig. Mange barn er samlet, og barna ønsker å vise og fortelle. I en samlingsstund med både hørende og hørselshemmede barn er det mange ulike hensyn å ta i forhold til valg av språk, tilrettelegging for enkeltbarn og situasjoner som skjer underveis i samlingsstunden. Barna ler, tuller og kommer med spørsmål og ytringer underveis. Med mange barn kan det også oppstå uro og uoverensstemmelser. Mine intervju viser at de voksne i barnehagen opplever det som utfordrende å bruke tegn når man samtidig skal prate. En informant beskriver situasjonen ved bruk av tegn-til-tale i samlingsstunden slik: *«Barn skal ha både tale, tegn som støtte og tegnspråk, og jeg må skille de.»* En annen informant uttrykker: *«Utfordrende å bruke tegn når man i utgangspunktet prater.»* og *«Det er mye snakk, og mange spørsmål fra de andre barna.»* Personalet i barnehagen skal håndtere en barnegruppe samtidig som de skal være gode

språkmodeller ved å tale korrekt og tydelig, og utføre tegn til ordene, og helst med riktig mimikk og hodebevegelser. Funn bekrefter at personalet opplever det som krevende å visualisere intonasjon i det norske talespråket. Informantene beskriver at intonasjonen blir noe bedre uten bruk av tegn, og at en «*tror en viser med fjeset, med mimikk, kroppen og øyebryn*». En av informantene beskriver intonasjon i talespråket ved bruk av tegn-til- tale som monoton. Informanten uttrykker følgende: «*Jeg merker jeg er ikke så bevisst på det(intonasjon) i bare praten. At der kan det fort falle ut, og noen ganger hører jeg det veldig sånn monotont. Monoton måte å prate på.*» Dette funnet tolker jeg som at talespråket også kan bli påvirket ved bruk av tegn-til-tale, noe som samsvarer med Cokelys (1990) studie der den voksne (læreren) taleren snakket saktere og viste en dårligere formidlingsevne ved bruk av tegn og tale samtidig.

Dataene mine viser at personalet tenker til barnas beste. De ser behovet for mer kunnskap og ferdigheter for å bli bedre språkmodeller for barn med hørselshemming. Dette sitatet fra en informant indikerer dette: «*Kunne tenkt meg å rett og slett få vite litt mer om hva som er det beste faktisk for barna - intonasjon - jeg har stilt spørsmål hvordan jeg faktisk stiller spørsmål*».

Avsluttende kommentar.

Denne studien har hatt som mål å belyse hvilket språkmiljø vi tilbyr barn med hørselshemming ved bruk av tegn-til-tale i barnehagen. Den har hatt fokus på de voksne som språkmodeller, og deres bruk av tegn og visuell intonasjon. Undersøkelsen viser at personalet kommuniserer med talespråk med bruk av tegn lånt fra norsk tegnspråk. En av informantene bruker et blandingspråk mellom norsk talespråk og tegnspråk, som barn av døve foreldre ofte foretrekker ifølge Bishop (2010). Studien viser også at den bimodal tospråklige voksne bruker visuell intonasjon i større grad enn de voksne med norsk som førstespråk. Det kan ikke konkluderes med at bimodal tospråkliges bruk av tegn-til-tale er bedre for hørselshemmede barn. Men dette funnet bør undersøkes nærmere, fordi det kan tenkes at hørselshemmede trenger en kommunikasjonsform med en større grad av visuelle komponenter. Kommunikasjonsformen bør innbefatte hele barnegruppen for at hørselshemmede skal bli inkludert i språkfellesskapet. Fordi å kommunisere og tilegne seg språk skjer i samhandling med andre.

Personalet har en krevende hverdag med mange barn som har ulike behov, både hørende og hørselshemmede. I en samlingsstund der praten flyter fritt, mens noen tøyser og ler, viser resultatet at personalet da fort kan «glemme» å bruke tegn, for eksempel når praten går for fort. De hørende barna sin kommunikasjon i samlingsstunden foregår på talespråk uten tegnstøtte. Når lyd og tale dominerer språkmiljøet, er det lite rom for barn med hørselshemming til å anvende sitt eget språk jf.

Østvik (2008). Funn viser også at visuell intonasjon er mangelfull, og mimikk kan oppfattes som monoton. Personalet opplever det som krevende å være gode språkmodeller, fordi de merker at hørselshemmede faller ut av fellesskapet når de er sammen med hørende. Personalet ønsker mer kunnskap om hørselshemmede, og om hvordan tilrettelegge for et godt språkmiljø der hørende og hørselshemmede barn er sammen som gruppe. På grunn av mye prat og til tider støy i samlingsstunden, kan studien tyde på at det kan være en fordel for barn med hørselstap å dele barnegruppen i mindre grupper. Det kan gi barn med hørselshemming bedre mulighet til å ha blikkontakt med alle i gruppen, og kan da lettere følge turtaging og å følge med på det som blir sagt.

For å summere viser studien at språkmiljøet vi tilbyr hørselshemmede med bruk av tegn-til-tale ikke er godt nok. Når barn med hørselstap faller ut av språkfellesskapet må voksne bidra til endringer som hjelper hørselshemmede å delta på lik linje med de hørende barna. Å danne gode språkmiljø for hørselshemmede er utfordrende på grunn av at både hørende og barn med hørselshemming er individuelle individer med ulik språklige behov. Det er ikke nok å kun undersøke voksne som språkmodeller. For å tilby et godt språkmiljø for hørselshemmede må man kanskje se på alle de ni komponentene, som Østvik (2008) hevder må være tilstede for å skape et godt språkmiljø, og de voksne som skal være språkmodeller i barnehagen trenger et kompetanseløft om hørselshemmede og tegnspråk.

Referanser

- Befring, E. (2010). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: CAPPELEN DAMM AS.
- Bishop, M. (2010). Happen can't hear: An Analysis of Code-Blends in hearing, Native Signers of American Sign Language. *Sign Language Studies*, ss. 205-240.
- Braadland, N. (2005). *Tegn-til-tale - for alle. En vei til talespråket*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Cokely, D. (1990). The effectiveness of Three Means of Communication in the College Classroom. *Sign Language Studies*, ss. 415-442.
- Edvard Befring, K.-A. B. (2019). *Spesialpedagogikk*. Oslo: CAPPELEN DAMM AS.
- Eliana Mastrantuono, D. S.-O. (2019). Inferencing in Deaf Adolescents during Sign-Supported Speech Comprehension. *Discourse processes*, ss. 362-383.
- Grønli, S. M. (2005). *Uten hørsel? En bok om hørselshemming*. Bergen: Fagbokforlaget AS.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Holm, A. (2010). Kommunikativ språkbruk og språkstrategier hos to døve barn i tegnspråklig -og talespråklig miljø. *NOA norsk som andrespråk*, ss. 56-75.
- Høigård, A. (2012). *Barns språkutvikling. Muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, M. E. (2017). Norsk med tegnstøtte i barnehagens språkmiljø. En studie om hvordan barnehagen kan bidra til et inkluderende språkmiljø for barn med behov for norsk med tegnstøtte i sin kommunikasjon. *Mastergradsavhandling*. Hørskolen i Sørøst-Norge.
- Kermit, P. (2018). *Hørselshemmede barn og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). Rammeplan for barnehagen. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>.
- Kunnskapsdepartementet. (2020). *Lovdata.no*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>.
- Laukli, E. (2007). *Nordisk lærebok i audiologi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Næss, K.-A. B. (2015). *God kommunikasjon med ASK-brukere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Patrick Kermit, O. M. (2010). Å vokse opp med cochleaimplantat: Barns språklige samhandling med hørende jevnaldrende og voksne. *Sosiologisk tidsskrift*, ss. 249-272.
- Signe Ropeid Sæbø, O. B. (2016). Barn med tidlig, tosidig cochleaimplantasjon: Muligheter og utfordringer for sosial deltagelse. *Spesialpedagogikk*, ss. 55-67.
- Simonsen, A.-E. K. (2013). Et løfte om inkludering: Barnehagens rammer for samhandling mellom hørselshemmede og hørende barn i barnehagen. *Tidsskrift for nordisk barnehgeforskning*, ss. 1-18.

- Siv Hillesøy, S. E. (2014). Barnehagepersonalets refleksjoner om vilkår for deltagelse for barn med cochleaimplantat. *Spesialpedagogikk*, ss. 49-60.
- Språkloven, P. 1.–2. (2021). *Regjeringen.no*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-108-l-20192020/id2701451/?ch=1>.
- Svennevik, J. (2020). *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: CAPPELEN DAMM AS.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget .
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- universitetssykehus, O. (2021). <https://oslo-universitetssykehus.no/>. Hentet fra <https://oslo-universitetssykehus.no/behandlinger/cochleaimplantat-ci?sted=ore-nese-hals-ci-enhet-parikshospitalet>.
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Udir.no*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/verdt-a-vite-om-horsel/sprakmiljo/>.
- Vonen, A. M. (2020). *Norsk tegnspråk- en grunnbok*. Oslo: CAPPELEN DAMM AS.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Massachusetts and London: President and Fellows of Harvard College.
- Wie, N. A. (2017). Språkstimulering i kommunikasjon mellom pedagog og barn med cochleaimplantat i barnehage. *Psykologi i kommunen*, ss. 23-33.
- Zahl, P. P. (2013). *Statped.no*. Hentet fra <https://www.statped.no/laringsressurser/horsel/veiene-til-en-god-bimodal-tospraklighet-hos-dove-og-sterkt-tunghorte-barn-og-unge/>.
- Østvik, J. (2008). Språkmiljø - tanker om prinsipielle og praktiske sider. *Dialog*, ss. 18-22.

- **Melding** 11.08.2020 08:34

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 651098 er nå rang av NSD. Følgende vurdering er gitt: Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 11.08.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER Hvis det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å opprettholde meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres. TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 30.06.2021. LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte i Utvalg 1 til behandlingen av personopplysninger. Videre vil prosjektet for utvalg 2 innhente samtykke fra foresatte til behandlingen av personopplysninger om barna. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med krav i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som foresatte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandling vil dermed være de registrertes (Utvalg 1) / foresattes (Utvalg 2) samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a. informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte og deres foresatte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. Kunst. 12.1 og kunst. 13. Vi minner om at hvis en registrert / foresatt tar kontakt om sine / barnets rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller krav i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. F) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon. OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet! Kontaktperson hos NSD: Simon Gogl Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vil du delta i forskningsprosjektet

” Bruk av Norsk med tegnstøtte til barn med hørselshemming ”

Formål

Jeg skal gjennomføre en mastergradstudie ved Høgskolen på Vestlandet, der jeg skal undersøke hvordan man kommuniserer ved bruk av Norsk med tegnstøtte (NMT) til barn med hørselshemming i barnehagen. Jeg vil legge vekt på de voksne (pedagoger/fagarbeidere) i barnehagen sin utførelsen av metoden NMT i sitt daglige arbeid i barnehagen. Jeg har valgt å gjennomføre en språkanalyse av kommunikasjon i en samlingsstund. Hvordan samstemmer tegnene og de norske talte ordene? Hvordan er syntaks, intonasjon og tonefall ivarettatt? Hvordan uttrykkes følelser og ironi? Formålet er å belyse hvilket språk som benyttes, og kvaliteten på språkopplæringen til barn med hørselshemming i barnehagen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen på Vestlandet (HVL) Campus Sogndal er ansvarlig for prosjektet.

Jeg, Cathrine Evensen er ansvarlig for gjennomføring av filmopptak og analyse av dataene.

Margaret Klepstad Færevaa (HVL) er ansvarlig veileder for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du er trukket ut fra mitt nettverk. Jeg har kjennskap til at din arbeidsplass bruker Norsk med tegnstøtte i hverdagen. Jeg har valgt 3 ansatte i din barnehagen, som jeg vil filme når dere hver for dere gjennomfører en samlingsstund, der barn med hørselshemming er tilstede. Filmopptaket blir på om lag 10 minuttet, så det blir ikke filmet gjennom hele samlingsstunden.

Jeg vil i tillegg informere om at utvalget ble en del innskrenket på grunn av koronasituasjonen. I utgangspunktet skulle utvalget være ansatte fra flere barnehager. På grunn av smitteverntiltakene i barnehagene nå, har jeg valgt personal fra kun fra din barnehage.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du blir filmet når du kommuniserer og formidler til barn med hørselshemming i en samlingsstund. Jeg vil gjøre et filmopptak av deg i ca. 10 minutter i løpet av samlingsstunden. Du kan gjennomføre samlingsstunden på vanlig måte og slik du har planlagt for den aktuelle dagen. Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det også å delta på en uformell samtale, med meg i etterkant av samlingsstunden. Samtalen beregnes å vare i 30 min. Samtalen vil

dreie seg om dine synspunkter og tilleggsinformasjon rundt filmopptaket, som vi vil se gjennom sammen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Jeg har ikke behov for å lagre dine personopplysninger. Det er kun filmopptak og anonymisert transkripsjon som blir lagret. Det er jeg og min veileder fra HVL som vil ha tilgang til filmopptaket. Filmopptaket vil bli slettet fra opptaksutstyret samme dag som opptaket blir tatt, og lastet over på sikker sone, under min brukeridentitet, i barnehagens datasystem. Filmopptaket og transkripsjon av samtalen vil også bli lagret på HVL sin server for at veileder Margaret Klepstad Færevaaag skal ha tilgang.

Du som deltager vil ikke kunne gjenkjennes i masteroppgaven fordi det er analysen av språket jeg skal skrive om.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene er anonymisert, men når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 30.06.2021. Da blir filmopptaket og transkripsjonen slettet fra barnehagens sikker sone under min brukeridentitet, og fra HVL sin server.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høyskolen på Vestlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Cathrine Evensen, Masterstudent ved HVL. Mail: ca-evens@online.no Mobil: 406 97 741.

Margaret Klepstad Færevaa, veileder ved HVL. Mail: Margaret.Klepstad.Ferevaag@hvl.no

Tlf: 55 58 57 58/mob: 419 16 660

Vårt personvernombud:

Halfdan Melbye. Mail: personvernombud@hvl.no Tlf: 55301031

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Cathrine Evensen
(Forsker)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Bruk av Norsk med tegnstøtte til barn med hørselshemming», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i filmopptak
- å delta i uformell samtale

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide for uformell samtale etter filmopptak.

Først vil jeg informere om hvorfor jeg gjennomfører en samtale etter filmopptak:

1. For å skaffe data om formidlerens (deltageren) opplevelse av om budskapet nådde frem til mottakerne (barna).
2. For å få utdypende data om hvilke språklige valg formidlerne tar underveis, og hvorfor.

Spørsmål:

1. På hvilken måte kommuniserte du med barna i samlingsstunden?
2. Hvordan opplevde du kommunikasjonen i samlingsstunden?
3. Hvordan opplevde du dialogen mellom deg, som formidler og barna?
4. Hvordan vil du beskrive det muntlige språket ditt når du kommuniserte med tegn og tale til barna?
5. Hvordan vil du beskrive tegnbruken din når du kommuniserer med tegn og tale til barna?
6. Hvordan formidlet du mening som ligger i det norske språkets intonasjon når du kommuniserte med tegn og tale?

Prosjektbeskrivelse.

«Språk er grunnleggende for menneskets kognitive utvikling og er det viktigste redskapet for læring og samhandling med andre» (Udir, 2019).

Innledning.

Jeg har jobbet med døve og hørselshemmede i snart 30 år, først som tolk, og nå som pedagogisk leder i spesialbarnehage for barn med hørselshemming. I barnehagen er det flere barn som er hørselshemmede. De fleste av dem har operert inn Cochlea implantat (CI), men ikke alle. I barnehagen er det også barn som bruker høreapparat, barn som er helt døve, og barn som er normalthørende.

Gjennom min praksis i barnehagen opplever jeg at bruk av Norsk med tegnstøtte (NMT) ikke fungerer optimalt for alle barn med hørselshemming. Jeg er særlig interessert i at NMT er basert på norsk talespråk og er bygget opp basert på enkeltlyder (fonemer), der hørselen spiller en sentral rolle. Nyansene i lydene kan være små, og de kan være vanskelig å oppfatte for barn som har nedsatt hørsel. Erfaring viser at tegnstøtten ikke alltid følger konsekvent de norske ordene. En normal taleflyt av det norske språket går som oftest for fort til å produsere tegn simultant. Barn med hørselshemming som ikke hører ordene, intonasjon og tonefall i språket vil da kun oppfatte enkelttegnene. Det kan da være vanskelig å oppfatte innhold og budskap. Barn og unge med hørselshemming bruker mye energi på å oppfatte og forstå hva som sies, og kan ha vansker med å gjøre seg forstått i språklig samhandling. Tilegnelse av språk, sosial utvikling og erfaringsgrunnlag er derfor kritiske områder for barn med hørselstap (Udir, 2019). Valg av riktig språk og kommunikasjonsmetode vil derfor være særs viktig for denne gruppe barn. Kommunikasjonsformen i barnehagen er i hovedsak norsk med tegnstøtte. Tegnene er lån fra norsk tegnspråk, men talen og tegnene følger norsk syntaks. Dette er ikke et eget språk, slik norsk tegnspråk og norsk er, men en metode som hjalp til å oppfatte talt språk.

Bakgrunn for forskningstema.

De fleste barn i Norge i dag starter i barnehagen når de er rundt ett år. Barna er da allerede godt i gang med sin språkutvikling. Språk er et system bygget opp av tegn eller symboler som gjør oss i stand til å kommunisere med hverandre. Talespråk er det første symbolspråket barn

lærer. Barn lærer seg talespråk gjennom å utvikle gode relasjoner mellom erfaringer og opplevelser, og de uttrykkene/ordene det har for disse (Hekneby, 2011). Fra de er født har de lyttet til lyder, tonefall, rytme, ord og begreper som referer til en ting eller handling. De fleste har bygget opp en språkforståelse før de er moden til å ytre seg verbalt.

Mange barn med hørselshemming har ikke bygget opp det samme språkgrunnlaget som normalthørende barn. Dette kan være på grunn av at de ikke har hørt alle lydene og uttrykkene i talespråket. Barn med hørselshemming er en sammensatt gruppe. Noen er født helt uten hørselsrest, andre hører mer eller mindre. De fleste barn med hørselsnedsettelse er født inn i normalthørende familier, uten eller manglende kunnskap om hørselshemming.

I dag får alle nyfødte barn tilbud om screening av hørsel i løpet av 24 – 72 timer etter fødselen. Et hørselstap hos barn kan derfor bli oppdaget svært tidlig. Barn med hørselsrest kan ha nytte av høreapparat for å oppfatte tale. Men er hørselstapet så stort at høreapparat ikke er til nytte kan man operere inn Cochlea implantat (CI) allerede ved 7-8 mnd. alder. CI er et avansert teknisk hjelpemiddel bestående av en indre del som opereres inn i hørselsorganet og en ytre del som kan tas av og på. Etter operasjonen må barnet trene på å tolke lydene gjennom det mekaniske hjelpemiddelet. Barnet er derfor avhengig av lyttetrening. Uten CI tilkoblet har barnet ingen hørsel (Sansetap.no).

I denne masteroppgaven skal jeg undersøke hvordan personalet i barnehagen kommuniserer med Norsk med tegnstøtte til barn med hørselshemming. Norsk med tegnstøtte (NMT) er en kommunikasjonsform der norsk talespråk er visualisert med tegn lånt fra norsk tegnspråk. Mange betegner metoden som «Tegn til tale». NMT er ikke et selvstendig språk slik som norsk og norsk tegnspråk, men en alternativ kommunikasjonsstrategi (Sansetap.no). NMT er utbredt og mange barnehager bruker denne formen for språklig støtte til barn med ulike språklige utfordringer og/eller til barn med hørselshemming.

Tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold. I følge rammeplanen skal barnehagen være bevisst på at kommunikasjon og språk påvirker og påvirkes av alle sider ved barns utvikling. «*Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk.*» (Rammeplan, 2017 s. 23).

Barn med hørselshemming har rett på spesialpedagogisk hjelp etter §19 a i Lov om barnehager, der formålet er å gi barna tidlig hjelp og støtte i utvikling og læring av for eksempel språklige og sosiale ferdigheter. Har barnet tegnspråk som førstespråk, eller har

behov for tegnspråkopplæring etter en sakkyndig vurdering, har barnet rett til opplæring i eller på tegnspråk etter §19 h i Lov om barnehager (Lovdata 2019).

Barn lærer som nevnt talespråk gjennom å lytte og gjennom å høre ord og begreper gjentatte ganger. De lærer å forstå sammenhenger og ulik bruk av tonefall og syntaks ved å høre og bruke språket. Døve barn er avhengig av å lære et visuelt språk. Tegnspråk er et visuelt – gestuelt språk bygget opp for å oppfatte og lære gjennom synssansen. Gestuelt fordi hendene og mimikk er vesentlig deler av språkets syntaks og uttrykksmåte.

Formål med oppgaven.

Lovverk og rammeplaner fremhever at språk er særdeles viktig i barns opplæring og utvikling. Jeg stiller meg spørsmål om hvorfor Norsk med tegnstøtte er så utbredt som kommunikasjonsmetode til barn med hørselshemming i barnehagen? Hvilke konsekvenser kan bruk av Norsk med tegnstøtte til barn med hørselshemming få for språkutviklingen for denne gruppe barn? Jeg skal undersøke hvordan man kommuniserer ved bruk av NMT til barn med hørselshemming i barnehagen. Jeg vil legge vekt på de voksne i barnehagen sin utførelsen av metoden NMT i sitt daglige arbeid i barnehagen. Hvordan samstemmer tegnene og de norske talte ordene? Hvordan er syntaks, intonasjon og tonefall ivaretatt? Hvordan uttrykkes følelser og ironi? Formålet er å belyse hvilket språk og språkopplæring vi gir barn med hørselshemming i barnehagen.

Metode og utvalg.

Jeg har valgt kvalitativ metode. Jeg vil gjennomføre feltarbeid i barnehagen der jeg tar filmopptak av de voksne som kommuniserer, og formidler til barn med hørselshemming ved bruk av norsk med tegnstøtte.

Utvalget er valgt fra en barnehage og 3 voksne deltagere.

Samtykkeerklæring for foreldre.

Datainnsamling i ditt barns barnehage.

Hei!

I løpet av september 2020 skal jeg gjennomføre datainnsamling i ditt barns barnehage, i forbindelse med mitt masterprosjekt i spesialpedagogikk. Jeg skal undersøke pedagog/fagarbeider sin bruk av tegn og tale til barn med hørselshemming. I den sammenhengen skal jeg ta filmopptak med lyd av 3 forskjellige ansatte, som skal gjennomføre en samlingsstund på ditt barns avdeling.

Hvis du velger å gi samtykke vil ditt barn delta i samlingsstund, med de andre barna på avdelingen 3 ganger, der jeg vil ta et filmopptak med lyd i 10 minutter av hver samlingsstund. Alt fokus vil ligge på den ansatte. Ditt barn skal ikke filmes, men vil kunne høres på lydopptaket. Lydopptaket av ditt barn skal ikke analyseres, eller brukes på noen måte i undersøkelsen. Det er kun film og lyd av den ansatte i barnehagen som skal analyseres og brukes. Filmopptak med lyd skal ikke publiseres. Det vil bli lagret på server hos Høyskolen på Vestlandet (HVL). Barn uten samtykke til deltagelse i samlingsstundene vil få leke i lekegruppe inne på et annet rom i barnehagen, eller i utelek sammen med en kjent ansatt på barnas avdeling.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene er anonymisert. Når prosjektet er avsluttet og oppgaven er godkjent blir filmopptaket og transkripsjonen slettet fra HVL sin server i utgangen av juni 2021.

Dine rettigheter.

Så lenge ditt barn kan identifiseres gjennom lydopptak i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om ditt barn, og å få utlevert en kopi av opplysningene.
- Å få rettet personopplysninger om ditt barn.
- Å få slettet personopplysninger om ditt barn.
- Å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av ditt barns personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om ditt barn?

Vi behandler opplysninger om ditt barn basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høyskolen på Vestlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Cathrine Evensen, Masterstudent ved HVL. Mail: ca-evens@online.no Mobil: 406 97 741.

Margaret Klepstad Færevaa, veileder ved HVL. Mail: Margaret.Klepstad.Ferevaag@hvl.no

Tlf: 55 58 57 58/mob: 419 16 660

Vårt personvernombud:

Halfdan Melbye. Mail: personvernombud@hvl.no Tlf: 55301031

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med: NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Vennlig hilsen

Cathrine Evensen.

Samtykkeerklæring for ditt barns deltagelse i samlingsstund med film- og lydopptak.

Sett kryss (X) for det som passer:

Jeg samtykker i at mitt barn kan delta i 3 samlingsstunder med film- og lydopptak:

Jeg samtykker ikke i at mitt barn kan delta i 3 samlingsstunder med film og lydopptak:

Dato: _____

Signatur foresatte:
